

O nutnosti reflexe oborových norem

Odpoověď Janu Kofroňovi a Iloně Kruntorádové

JAKUB ZÁHORA

On the Importance of Reflection on Disciplinary Norms: A Response to Jan Kofroň and Ilona Kruntorádová

Abstract: In this paper I critically engage with a recent article by Jan Kofroň and Ilona Kruntorádová dealing with methodology courses at Czech departments of political science. First, I show how their methodological approach leads the authors to put too much emphasis on the lack of familiarity with quantitative methods as the biggest shortcoming of political science in the Czech Republic. Second, I focus on the disciplinary assumptions of the discussed article. I demonstrate that the paper is underpinned by a specific understanding of social sciences which deems certain approaches as less scientific. I then relate these notions to the authors' understanding of the practical relevance of social sciences. In the conclusion, I discuss how these critical points can be utilized in potential future projects that would investigate the current state of political science in the Czech Republic.

Key words: political science, methodology, ontology, epistemology, disciplinary politics.

Článek Jana Kofroně a Ilony Kruntorádové „Česká cesta metodologického vzdělání v politické vědě v mezinárodní perspektivě“ (Kofroň – Kruntorádová 2015; dále jen KK 2015) chce otevřít „kritickou diskusi“ (KK 2015: 44) o výuce metodologie na českých politologických pracovištích, jejíž nedostatečná úroveň je dle autorů příčinou zaostávání české politické vědy ve světovém měřítku. Jejich text tak v mnoha ohledech navazuje na dřívější debaty nad stavem tohoto oboru v České republice, které probíhaly i na stránkách *Mezinárodních vztahů* (viz Drulák 2009 a reakce na tento text v témže čísle *Mezinárodních vztahů* v sekci Diskusní fórum: Budoucnost českých mezinárodních vztahů; dále pak Daniel – Rychnovská 2015; Eberle 2015; Holzer et al. 2009a, b; Kouba – Císař – Navrátil 2015; Saxonberg – Braun 2009). S tezí autorů, že výuka metodologie je v ČR dlouhodobě zanedbávána, je obtížné nesouhlasit, a Kofroňovi a Kruntorádové je v tomto ohledu nutno poděkovat za shromáždění relevantních dat. Zároveň ale pocítuji potřebu se kriticky vymezit vůči závěrům a doporučením, které na základě těchto dat vyvozují.

Konkrétně chci v této reakci problematizovat dva aspekty článku. Za prvé kritizuji metodologický přístup autorů, který podle mého názoru příliš zdůrazňuje nedostatečnou průpravu v kvantitativních metodách, přičemž opomíjí ostatní nedostatky českých politologických pracovišť. Jakkoliv je samozřejmé, že určitý design výzkumu vede ke studiu jen určitých fenoménů, hlavním problémem textu je v tomto ohledu skutečnost, že autoři na základě partikulárních poznatků pronášejí nejen zásadní generalizace, ale přicházejí i s politickým doporučením, aniž by reflektovali limity svého výzkumu. Druhá část mé kritiky se zaměřuje na implicitní disciplinární předpoklady článku. Ukazují, že text operuje na základě hierarchií, které delegují určitá epistemologická a ontologická východiska, stejně

jako celé směry ve výzkumu politiky, do pozice méně seriózní vědy. Tuto disciplinární politiku Kofroně a Kruntorádové následně vztahují k jejich problematičkému chápání relevance společenských věd.

Mým záměrem je nejen reagovat na dotyčný článek, ale i upozornit na politickou a mocenskou dimenzi jak výzkumných metod, tak disciplíny samé a jejich norem. Jinými slovy se snažím doplnit text Kofroně a Kruntorádové o perspektivu, která je citlivá k „*využití metodologických rozdílů pro potřeby vnitrooborového mocenského boje*“ (KK 2015: 29), jak to definují sami autoři. Domnívám se totiž, že i česká politologie by měla brát vážně Foucaultovu výzvu „*ptát se sebe samých na naše mocenské ambice, které doprovázejí vědu*“ (Foucault 1980: 84). V této reakci tak nechci tvrdit, že článek obou autorů má skutečně politický vliv ve smyslu formování oboru politologie a mezinárodních vztahů v českém prostředí. Zároveň však podle mě velmi dobře ilustruje úzké sepětí metodologických voleb a široce chápané „politiky“ a i z tohoto důvodu má smysl se tímto textem zabývat hlouběji.

Následující sekce představuje stručně právě literaturu o disciplinárních normách v politologii a o performativní funkci výzkumných metod ve společenských vědách, z níž v této reakci čerpám. V druhé části pak nabízím kritiku metodologického přístupu Kofroně a Kruntorádové, který vede podle mého názoru k přehnanému zdůrazňování nedostatečné průpravy v kvantitativních metodách jakožto největšího nedostatku české politologie. V další sekci se zabývám disciplinárními aspekty zmíněného textu. Přitom poukazuji jednak na upřednostňování určitých východisek a směrů ve výzkumu politiky, jednak na omezené chápání relevance společenských věd. V závěru tyto kritické body zobecňuji a ukazuji, jak mohou být využity v dalších potenciálních projektech zkoumajících stav české politické vědy.

POLITIKA POLITICKÉ VĚDY A JEJÍCH METOD

Moje kritika článku Kofroně a Kruntorádové je postavena na pracích zabývajících se „politikou metod“ v sociálních vědách. Tato literatura nabízí několik východisek relevantních pro současnou diskusi. Zaprvé řada autorů z této (velmi volně definované) myšlenkové školy ukazuje, že vnitrooborová dynamika a mocenské hierarchie často upozadují určité přístupy včetně metodologických bez skutečného posouzení jejich potenciálního přínosu ke zkoumání daných sociálních jevů (Hynek – Teti 2010; Schwartz-Shea 2006; Wæver 1998; Wedeen 2009). Zadruhé tato literatura ukazuje, že vývoj uvnitř jednotlivých oborů a jimi preferovaných metodologických směrů nelze oddělit od širšího politického a společenského kontextu (Steinmetz 2005; Szanton 2004; Wedeen 2007). Neexistuje tedy jasná hranice mezi společenskými/politickými a vědeckými aktivitami, na což navazuje třetí bod – řada autorů zdůrazňuje, že společenské vědy by měly nabízet kritické zhodnocení existujících mocenských vztahů, nejen přispívat k efektivnějšímu „vládnutí“ (Ackerly – Stern – True 2006; Cox 1981; González 2008; Tickner 1997).

Konečně kolektiv autorů soustředěných okolo projektu *International Collaboratory on Critical Methods in Security Studies* (Aradau – Huysmans – Neal – Voelkner 2015) navrhuje změnit vnímání metod samých a kritizuje jejich běžné chápání jako neutrálních spojovacích článků mezi teorií a empirickým světem. V jejich optice mají metody naopak „*performativní spíše než reprezentativní*“ funkci (Huysmans – Aradau 2014: 598): nejde tedy o „*techniky získávající informace o realitě, které následně porovnávají s existujícím věděním*“ (Tamtéž), nýbrž o nástroje či aparáty (*devices*), které (spolu)vytváří a zpřítomňují zkoumanou realitu. Autoři tudíž vyzývají k „*analýze efektů, které mají metody jakožto praktiky*“ (Aradau et al. 2015: 3). Tento kritický pohled na metody opět ukazuje, že vědecká činnost je inherentně politická a úzce souvisí jak s oborovou, tak se širší společenskou dynamikou.¹

Jak ukazují níže, v kontextu této literatury je tedy postoj Kofroně a Kruntorádové, který vede k depolitizaci debaty o výuce metod a metodologie, poněkud naivní. Ačkoliv

chápu, že autoři čelili omezením rozsahu textu a že hlavní předmět jejich zájmu ležel jinde, domnívám se, že opomenutí disciplinární politiky a performativních efektů využívaných metod může mít závažné důsledky, zvláště vzhledem k tomu, že článek chce nabídnout řešení stávající situace. Jak se snažím ukázat níže, v debatě nad stavem politologie a mezinárodních vztahů v ČR je kritická reflexe oborových norem nezbytná.

METODOLOGICKÉ VOLBY KOFRONĚ A KRUNTORÁDOVÉ A JEJICH LIMITY

V žádném případě nechci tvrdit, že výuka metodologie je na českých pracovištích dostatečná nebo že česká politologie nečelí problémům, co se týče mezinárodní relevance. V této části chci nicméně ukázat nejen to, že Kofronovu a Kruntorádové diagnózu příčin současného stavu lze snadno zpochybnit, ale především poukázat na způsob, jakým jejich metodologie dává vzniknout určité interpretaci českého akademického prostředí. Konkrétně shledávám jako problematické tři metodologické volby: spoléhání na mezinárodní žebříčky univerzit, které vede k prioritizaci především pozitivisticky orientovaných univerzit; autory vytvořenou klasifikaci metodologických kurzů; a jejich spoléhání výlučně na metody, které nezahrnují jakoukoliv interakci s „aktéry“, v tomto případě českými politologickými výzkumníky a pedagogy.

Ambicí této reakce není poskytnout vyčerpávající kritiku „kultury ratingu“, na jejímž základě jsou vytvářeny žebříčky „kvality“ jednotlivých univerzit – už jen z toho důvodu, že existuje celá řada prací (viz například Amsler – Bolsmann 2012; Harvey 2008), které se touto problematikou zabývají a které ukazují nejen na problematiku metodiku, ale i na exkluze, které se inherentně s těmito žebříčky pojí. Kofron a Kruntorádová (KK 2015: 32–33) uvádějí, že jsou si vědomi problémů pojících se s těmito hodnoceními. To jim nicméně nebrání ve využívání těchto ratingů k tomu, aby došli k autoritativním závěrům ohledně stavu českého akademického prostředí a ke krokům, které mají tento stav napravit.

Nejzásadnější problém spočívá v tom, že volba zahraničních univerzit, jejichž výuku metodologie autoři srovnávají s českými pracovišti, významně upřednostňuje instituce orientované dominantně pozitivisticky (a často i kvantitativně). Samozřejmě je to v případě amerických univerzit, kde z řady disciplinárních, institucionálních a sociologických důvodů v oborech mezinárodních vztahů i komparativní politiky až na význačné výjimky převažují kauzalistická prizmata. Stejně tak i na politologických katedrách v Cambridgi a Oxfordu vyznávají akademici spíše pozitivistický přístup, zatímco například na univerzitách ve Warwicku nebo St. Andrews, které se také vyskytují na nejvyšších příčkách žebříčků britských univerzit (Guardian 2015; The Complete University Guide 2016), tamní politologové a odborníci na mezinárodní vztahy produkují z velké části postpozitivistické a interpretativní práce. Zajímavé je i opomenutí nejstarší katedry mezinárodních vztahů na světě na univerzitě v Aberystwythu, která je mj. intelektuálním domovem velšské školy kritických bezpečnostních studií (viz například Booth 1991, 2008; Wyn Jones 1999). Zahnutím pouze institucí Oxbridge vzniká do značné míry falešný dojem, že i britské akademické prostředí je dominantně pozitivistické. Co se týče zbytku evropských univerzit zvolených Kofronem a Kruntorádovou, je již situace pestřejší, nicméně celkově jejich vzorek preferuje univerzity s pozitivistickou orientací. Je pak nasnadě, že tato pracoviště vyučují více kurzů zaměřených na kauzalistické metody.

Druhý okruh problémů se pojí s klasifikací metodologických kurzů vytvořenou Kofronem a Kruntorádovou. Autoři řadí metodologické kurzy do celkem šesti kategorií: úvodní a obecné kurzy; kurzy kvalitativních a smíšených metod; statistika; teorie her a matematické modelování; experimenty; a konečně „ostatní“ metody (zahrnující kurzy od „*semi-náře k bakalářské práci*“ až po „*velmi specifické kurzy jako geografické informační systémy a mapování*“; viz KK 2015: 34). Je samozřejmě, že jakákoliv kategorizace by byla do značné míry arbitrární. Zároveň však každá nese určité důsledky.

Důsledkem klasifikace zvolené Kofronem a Kruntorádovou je, že jejich text významně privileguje výuku metod postavených na pozitivistických prizmatech, jelikož tyto metody

tvorí většinu jejich kategorií. Očividné to je v případě kurzů zabývajících se statistikou a teorií her a matematickým modelováním. Stejně tak logika experimentů ve společenských vědách stojí do značné míry v rozporu s interpretativním přístupem. U úvodních a „ostatních“ kurzů nelze mluvit o žádném konkrétním zaměření. V klasifikaci Kofroně a Kruntorádové tak nalezneme pouze jednu kategorii kurzů, u nichž lze očekávat, že seznámí studenty s hlubší debatou nad interpretativními metodami jako takovými, tj. „*kvalitativní a smíšené metody*“. Nicméně dle definice autorů tato kategorie zahrnuje jak „*kauzální, tak interpretativní metody (jinak řečeno od Raginovy QCA po kritickou diskurzivní analýzu)*“, tak „*kurzy explicitně usilující o integraci kvalitativních a kvantitativních metod*“ (KK 2015: 34). Je tedy očividné, že interpretativní metody tvoří jen část této kategorie.

Jakkoliv je autorská volba kritérií pro klasifikaci logická, má problematické implikace ve chvíli, kdy slouží pro stanovení nedostatků ve výuce metodologie. Je otázka, co by se například stalo, pokud by jednu z kategorií tvořily samostatné interpretativní nebo terénní metody. V takovém případě by se mohlo snadno ukázat, že české univerzity trpí nedostatky nejen ve výuce statistiky. Ačkoliv Kofroň a Kruntorádová kritizují úroveň výuky metodologie v ČR celkově, z opakovaných zmínek vyplývá, že jako největší handicap české politologie vnímají nedostatečnou obeznámenost a práci s kvantitativními metodami. Jakkoliv tyto nedostatky nepopírám, v jejich textu podle mého názoru zaniká skutečnost, že slabá znalost se týká v zásadě všech pokročilejších metodologií.

Můj poslední bod se týká celkového přístupu autorů i jejich sběru a typu dat, která využívají. Kofroň a Kruntorádová volí výzkum „od stolu“, v němž jim jako data slouží informace dostupné na internetu. Minimálně z výsledné podoby textu tedy vyplývá, že autoři neprováděli rozhovory na pracovištích v České republice. Jakkoliv je tento přístup zcela legitimní, je jasné, že terénní výzkum přímo v českém akademickém prostředí by přinesl značně odlišný typ dat. S velkou pravděpodobností by poukázal na komplexní personální, institucionální a finanční podmínky na daných pracovištích, které vedou k zaostávání za západními univerzitami, stejně jako na často protichůdné motivace jednotlivých pracovníků nebo jejich názory na tyto otázky (Saxonberg – Braun 2009; Stöckelová – Linková 2006). V tomto ohledu je text Kofroně a Kruntorádové problematický právě výsledným dojmem, že zaostávání české politologie v mezinárodním srovnání vyplývá pouze z nedostatečné metodologické expertizy místních akademiků.

Přitom je celkem jasné, že jediným nedostatkem české politologie není pouze nedostatečná obeznámenost s pokročilými metodami – například znalost Kofroněm a Kruntorádovou několikrát zmiňované bayesovské statistiky je samozřejmě přínosná, ale sama o sobě, bez schopnosti pracovat s teoretickou literaturou či psát odborný text v angličtině, představuje spíše než funkční součást akademické výbavy pouhou položku do životopisu. Tím chci říci, že není příliš odvážné se domnívat, že současný tristní stav české politologie nelze připisovat na vrub pouze nedostatečné metodologické výbavě domácích akademiků. Pokud by byla hlavní příčinou českého zaostávání v politické vědě nedostatečná metodologická průprava, je nasnadě otázka, proč nejsou čeští politologové světovou špičkou v politické filozofii, která i podle Kofroně a Kruntorádové z velké části stále disciplíně v ČR dominuje (KK 2015: 42).

V kontextu prací zabývajících se politikou metod je klíčová skutečnost, že tuto rozporuplnou a nejednoznačnou realitu není metodologie zvolená Kofroněm a Kruntorádovou schopná zachytit. Jak konstatují Huysmans a Aradauová (2014: 598), kritická reflexe metod ukazuje, že fungují jako „*praktiky, skrze něž jsou vytvářeny ‚pravdivé‘ světy*“. Kofroň a Kruntorádovou vytvořili ve svém textu „svět“, v němž jsou komplexita, chaotičnost a kontradikce „*vymazány*“, a zmíněnými metodologickými volbami vykonstruovali obraz české politologie, jejímž nejzásadnějším (měřitelným) handicapem je nedostatečná obeznámenost s kvantitativními metodami používanými na zahraničních pracovištích. Jejich logickým doporučením pak je zlepšit výuku těchto metodologií na českých politologických

katedrách. Jistěže jakýkoliv výzkumný design vede nezbytně k „očistění“ zkoumané reality a zaměření na studium jen určitých fenoménů. Stejně tak literatura zabývající se performativitou metod jasně ukazuje, že všechny přístupy jsou nutně arbitrární. V tomto ohledu tedy právě zmiňované volby nejsou zásadně problematické samy o sobě. Skutečně problematickými se stávají ve chvíli, kdy autoři nedostatečně reflektují metodologické volby a jejich implikace.

Ještě jednou chci zdůraznit, že text Kofroně a Kruntorádové nemá v současnosti disciplinizační efekt na český obor mezinárodních vztahů jako například mimořádně vlivná metodologická kniha Kinga, Keohana a Verby (1994) *Designing Social Inquiry* (KKV) v americkém akademickém prostředí. Jejich článek má však očividně přinejmenším politické ambice v podobě doporučení (v tomto případě významné posílení výuky kvantitativních metod), a obsahuje tak jistou disciplinární vizi, která je zakotvená v určitých metodologických volbách. V tomto smyslu jsou tedy tyto volby politické, jelikož slouží jako základ a podpora programu v zásadě politického. Tato kritika tak vede k druhé části mé reakce, v níž doplňuji text obou autorů o perspektivu disciplinární politiky.

DISCIPLINÁRNÍ VÝCHODISKA ČLÁNKU

Ačkoliv Kofroň a Kruntorádová uvádějí, že jsou zastánci „*plurality metodologických přístupů*“ (KK 2015: 27), podrobnější čtení ukazuje, že minimálně v rámci jejich článku je metodologická pluralita ve skutečnosti značně omezená. V této sekci nejdříve ukazují, že text implicitně stanovuje poměrně úzké mantinely pro chápání toho, co spadá do oboru „politické vědy“. Následně rozebírám postoje Kofroně a Kruntorádové vůči různým epistemologickým a ontologickým pozicím, které pak vztahuji k jejich chápání politické relevance společenských věd.

Co je to politická věda a jak ji (správně) dělat

Ačkoliv to Kofroň a Kruntorádová netvrdí v textu explicitně, vyplývá z něho, že jejich chápání „politické vědy“ se omezuje na politologii, mezinárodní vztahy a evropská studia. To se projevuje zejména volbou domácích i zahraničních pracovišť, když autoři pojednávají o výuce metodologií pouze na katedrách těchto oborů. V mnoha ohledech je tato volba samozřejmě logická. Nicméně v kontextu článku, který se snaží poskytnout autoritativní přehled stavu českého akademického zkoumání politiky a nabídnout kroky k nápravě, je nutné se ptát, proč autoři alespoň nezmiňují situaci na ostatních pracovištích, která se touto problematikou také zabývají.

Asi nejvýraznější je to u sociologických kateder, které zhusta produkují práce (a studenty) věnující se veřejné politice – oboru, u něhož by bylo obtížné tvrdit, že se nevěnuje výzkumu politiky (v tomto případě by se navíc mohlo snadno ukázat, že výuka kvantitativních metodologií na těchto pracovištích je, minimálně co se týče časové dotace, intenzivnější než na pracovištích politologických). Nicméně stejné otázky se vyskytují i u jiných oborů, které se zabývají mocenskými (tj. politickými) poměry, využívají politologické metody a koncepty a přispívají k debatám nad těmito problémy. Zde se nabízí například genderová studia nebo antropologie, potažmo jejich určité výseky, které se zabývají politickými dimenzemi zkoumaných fenoménů.

Opakuji, že chápu, že nebylo ambicí Kofroně a Kruntorádové zkoumat situaci na těchto pracovištích. Na obecnější úrovni však zároveň vnímám jako problematické vést debatu nad studiem politiky v ČR, která by opomíjela i tyto směry. Jak to podotýká Lisa Weedenová, „*politická věda funguje jako disciplína reprodukcující normy, zákazy, konvence a omezení, které vytvářejí standardy, na jejichž základě je identifikováno, co se počítá jako expertiza*“ (Wedene 2009: 77). Ignorance ne ryze „politologických“ pracovišť a jejich činnosti k těmto „*normám, zákazům, konvencím a omezením*“ rozhodně patří.

Exkluzivní a disciplinující dynamika textu je však ještě výraznější, pokud jde o ontologická a epistemologická východiska – jakkoliv Kofroň a Kruntorádová dle vlastních

slov neusilují o „*dominanci těchto [kvantitativních] metod*“ (KK 2015: 27), jejich text prosazuje nadřazenost kauzalistických metod a interpretativní metody deleguje do pozice méně hodnotné společenské vědy.

Upřednostňování naturalistických metod se projevuje mj. v debatě o stavu oborů mezinárodních vztahů a komparativní politiky v USA. Ze zmínek v textu (KK 2015: 31–32) jasně vyplývá, že Kofroň a Kruntorádová jsou si vědomi stavu politické vědy ve Spojených státech, která jasně preferuje pozitivismus a do značné míry i kvantitativní metodologie. Autoři sice konstatují, že „*americká akademická obec [...] produkuje zásadní teoretické a metodologické debaty oboru*“ (KK 2015: 32), nicméně stále platí, že i přes překotný vývoj je americká politická věda dominantně pozitivisticky orientovaná. Když tedy Kofroň a Kruntorádová popisují americké akademické prostředí jako klíčové pro obor, implicitně delegují interpretativní a postpozitivistické přístupy,² mnohem více přijímané mimo USA, jako méně důležité pro obor.

Do jisté míry paternalistický přístup k interpretativistickým metodám se objevuje ve slovech: „*obecně by šlo tvrdit, že přinejmenším část interpretativního tábora se postupem času stává metodologicky uvědomělejší, a lze předpokládat, že důraz na korektní uchopení výzkumu se bude s postupem času zvyšovat*“ (KK 2015: 31). Kofroň s Kruntorádovou bohužel neuvádějí žádné konkrétní příklady „*metodologicky neuvědomělého*“ interpretativního výzkumu, takže není zcela zřejmé, co tím míní – a dalo by se poukázat i na to, že ani řada kauzalistických prací nebyla (a není) z metodologického hlediska zcela rigorózní. Poukázání na nedostatek „*korektního uchopení výzkumu*“ interpretativními výzkumníky tak vyznívá zbytečně jednostranně. Je pravda, že až do nedávné doby byl v oboru politologie a mezinárodních vztahů nedostatek původních knih a učebnic zabývajících se interpretativistickou metodologií. To nicméně samo o sobě neznačí nedostatek metodologického uvědomění, jelikož řada autorů a autorek mohla snadno využívat postupy z jiných disciplín.

Co se týče stavu oboru, jsou příznačné i reference na „*snad přínosnou*“ (KK 2015: 27) debatu o knize Kinga, Keohana a Verby, z níž Kofroň a Kruntorádová citují pouze kauzalistické práce, které o slavné KKV diskutují (byť i kriticky) v zásadě z týchž epistemologických a ontologických pozic. Opomíjejí tak sofistikovanou kritiku z řad pragmatiků i interpretativistů (kromě níže citovaných zejména Johnson 2006), z nichž řada označuje KKV za „*evangelizující*“ (Rogowski 1995: 467), „*primárně misionářské úsilí*“ (Shively 1995: 1193) o „*vytvoření jednotné epistemologické a ontologické komunity*“ (Wedeen 2009: 78). Text Kofroně a Kruntorádové nemá ambici zabývat se disciplinární politikou, a je tedy zcela legitimní, že se nepouštějí do podrobné diskuse politických aspektů KKV. Zároveň ale cítím potřebu zde na tuto proběhnuvší diskusi upozornit, jelikož její opomenutí může vzbuzovat dojem, že základní premisy KKV jsou akademickou veřejností na západ od českých hranic přijímány bez výhrad. Považuji to za důležité i proto, že jak Kofroň a Kruntorádová (KK: 37) sami upozorňují, dostupné průzkumy ukazují, že čeští politologové se z velké většiny považují za pozitivisty.³ V této souvislosti je proto namístě i explicitní debata nad politickými efekty kanonických textů, jakým KKV rozhodně je. Pokud máme vážně diskutovat o stavu oboru v ČR, musíme se zamýšlet i nad disciplinární dynamikou.

Politická relevance společenských věd

Má poslední kritika se týká toho, jak Kofroň a Kruntorádová chápou relevanci společenských věd a její vztah k problematice kauzality a interpretace. Lze ocenit, že i navzdory svým pozitivistickým preferencím autoři v tomto kontextu zdůrazňují všeobecně „*korektní metodologické uchopení problému*“, které může „*ulehčit zapojení jak do odborné, tak do veřejné debaty*“ (KK 2015: 28). Kauzální teorie nicméně mají podle nich tu výhodu, že nabízejí kauzální inferenci a následně predikci, protože je teorie „*v mnoha situacích vyhledávána (nejenom) politiky při jejich rozhodování*“, a metody tudíž „*mohou výrazně přispívat k většímu zapojení oboru do společensky významných debat*“ (KK 2015: 28).

Tímto argumentem bychom se dle mého názoru měli zabývat hlouběji, jelikož z něj zřejmě vychází celková skepse autorů vůči interpretativním přístupům.

Jakkoliv pozitivistické přístupy přispívají k zodpovězení řady otázek významných z „praktického“ hlediska, existuje několik důvodů vyzývajících v této souvislosti k opatrnosti. V následující polemice se omezím na tři. Zaprvé ukazují, že sebevědomá tvrzení o možnostech kauzalistických prací predikovat narážejí při konfrontaci s touto literaturou, která toho příliš mnoho předpovědět nedokázala. Zadruhé lze diskutovat i o tom, nakolik je všeobecně akademická práce skutečně využívána politickými aktéry. Zatřetí Kofroně a Kruntorádová ignorují skutečnost, že „praktická relevance“ nemusí spočívat pouze v doporučeních pro politické a společenské elity – jinými slovy, kritizují jejich příliš úzké pojetí „relevance“, které jednak vyřazuje interpretativní přístupy, jednak do značné míry blokuje emancipační roli společenských věd.

Řada autorů v oboru má ambice produkovat práce, které nemají jen akademický dosah, ale jsou využitelné i na poli politické praxe. V tomto ohledu pozitivisticky orientovaní výzkumníci vyzdvihují zejména predikci jakožto nástroj, který má učinit jejich výzkum relevantním pro politické aktéry. Logika zde je jasná: možnost předpovídat budoucí události privilejuje nositele této schopnosti ve vztahu k těm, kdo dané politiky formulují.

Špatnou zprávou pro autory zastávající tento postoj je nicméně skutečnost, že kauzalistické přístupy nedokázaly předpovědět žádnou ze zásadních událostí mezinárodní politiky. Například historik John Gaddis (1992) v eseji ze začátku devadesátých let ukázal, že hlavní pozitivistické teoretické školy MV (Gaddis rozlišuje mezi „behavioralistickými“, „strukturalistickými“ a „evolučními“ přístupy) jednoduše nedokázaly předpovědět konec studené války o nic lépe než kdokoliv jiný. Jiným často uváděným příkladem je článek Johna Mearsheimera (1990) „Back to the Future“, v němž tento přední realista předpovídal, že po skončení studenové války se Evropa pohrouží zpět do mezistátních válek, které ji sužovaly až do poloviny 20. století.⁴ Ve světle této literatury tak upřednostňování kauzalistických přístupů na základě predikce jakožto garanta politické relevance akademické práce významně ztrácí na argumentační přesvědčivosti (k problematice dále viz například Schneider – Gleditsch – Carey 2010).

Nehledě na tyto skutečnosti je otázka, nakolik je akademická práce skutečně přínosná pro politické rozhodování, respektive nakolik je užívána politickými aktéry samými. Samozřejmě chápou, že Kofroně a Kruntorádová nepředpokládají, že by zaměstnanci ministerstev pročetli akademické monografie, a že mluví o ovlivňování veřejné politiky prostřednictvím novinových a popularizačních článků, případně působením dotyčných akademiků v pozici poradců či ve think-tancích. Nicméně jak ukazují například Solomon (2015) a Van Rythoven (2015a, b), i teoretické směry, které jsou úspěšné na akademickém poli, často selhávají, když jsou jejich východiska a doporučení „překládána“ do jazyka politické praxe. O úspěšnosti v ovlivňování politických špiček totiž nehraje roli pouze čistě argumentační rovina a faktická přesnost předpovědi, ale například i práce s afektem publika a další rétorické strategie.

Můj poslední kritický postřeh se vztahuje k obecnému pojetí „relevance“ společenských věd ze strany Kofroně a Kruntorádové. Z textu vyplývá, že jejich chápání je významně omezeno pouze na ty případy, kdy mohou společenské vědy pomoci přímo k řešení daných problémů (srovnej KK 2015: 28). V klasické terminologii Roberta Coxe (1981: 129) tak preferují přístupy, které řeší problémy („*problem-solving*“), tj. usilují o to, aby existující sociální a politické „*vztahy a instituce hladce fungovaly, čehož dosahují efektivním řešením konkrétních problémů*“.

Text tak ignoruje možnost, že vědecká činnost může přispět ke společenskému a politickému rozvoji i zcela jinými způsoby. Jak to stručně shrnuje Zambenardi (2015: 10), „*být politicky relevantní se nemusí rovnat přímému ovlivňování politiky*“. Zambenardi dále ukazuje, že „*reflexivistické přístupy [...] mohou zásadně přispět do politických debat, které předcházejí rozhodování a implementaci politik*“ (Tamtéž: 14). Jinými slovy,

směry odmítající striktní chápání efektivní kauzality (viz například Salter – Mutlu 2013)⁵ mají dopad tím, že otevírají nové otázky, kritizují stávající poměry a celkově ovlivňují veřejný diskurz, s nímž jsou konkrétní politiky úzce spjaty. Je tak obtížné tvrdit, že interpretativisté produkují práce, jejichž dosah nepřekračuje hranice univerzitních kampusů. Tento dosah nicméně nemá podobu *policy paperů*, nýbrž příspěvků do diskuse ve veřejném prostoru. Ačkoliv je z povahy věci mnohem obtížnější dokázat „přímý dopad“ takového zapojení vědců do politického života, lze jen těžko zpochybnit vliv kritických společenskovědních prací na chápání témat, jako je gender, rasa, sexuální orientace a lidská práva obecně.

Na obecnější úrovni se tato kritika dotýká i etické dimenze vztahu vědění a moci. Podobně jako další autoři (Steinmetz 2005; Wedeen 2007) shledávám chápání vědy jako společensky relevantní pouze v případě, kdy ji lze „přeložit“ do konkrétních doporučení pro politické a společenské elity, jako problematické z morálního hlediska. Dovedeno do důsledku, takové pojetí může snadno vést ke stavu, kdy je (společenská) věda redukována na sofistickované poradenství pro politické elity. Problémem tohoto uvažování je, že akademická činnost se podřizuje imperativům přímočaré využitelnosti, a vytrácí se tak její kritická a emancipační role. Kromě druhu vědění, které disciplína produkuje, se tedy musíme ptát i na to, komu toto vědění slouží a k jakým účelům. Obávám se, že ve snahách o co největší „relevanci“ společenských věd se tyto otázky v kauzalistické literatuře až příliš často vytrácejí.

* * *

V této kritice jsem se snažil přispět do debaty o výuce a výzkumu politických věd v České republice upozorněním na význam kritické reflexe oborové politiky: stejně jako každý jiný obor je politologie založena na určitých normách, očekáváních a hierarchiích, což je nutné vzít v potaz, chceme-li debatovat o jejím budoucím směřování. Ještě jednou bych zde chtěl zdůraznit, že s Kofroněm a Kruntorádovou souhlasím v otázce nedostatečné metodologické průpravy českých studentů politických věd (a to jak v interpretativních, tak kauzalistických přístupech). Zároveň jsem však cítil potřebu vymezit se vůči jejich autoritativním závěrům a doporučením na nápravu stávajících poměrů. Na obecnější úrovni se domnívám, že čtení textu Kofroně a Kruntorádové prizmatem prací zabývajících se disciplinární politikou upozorňuje na tři okruhy problémů, které by měly být součástí diskuse o stavu politické vědy v ČR.

Prvním tématem je nutnost reflektovat performativitu a důsledky metodologických voleb. Práce týmu projektu *International Collaboratory on Critical Methods in Security Studies* ukazuje, že pojímat metody jako pouhé spojovací články mezi teorií a empirií je problematické kvůli jejich inherentně performativní a politické funkci. To má důsledky i pro práce, které by chtěly dále provádět empirický výzkum současného stavu politologického výzkumu v českém prostředí. Výše jsem kritizoval Kofroně a Kruntorádovou pro jejich neochotu k výzkumu, který by zahrnoval i přímo práci v terénu české politologie. V tomto ohledu je symptomatické, že i nedávný přehled stavu české politologie od Kouby, Císaře a Navrátila (2015) využívá pro sběr dat především dotazníky, které byly zaslány pouze šéfům kateder, a dále se pak podobně jako Kofroně a Kruntorádová spoléhá na informace dostupné na internetu. Hlubkový terénní výzkum, obnášející rozhovory s výzkumníky a ideálně i pozorování na daných katedrách, by vedl nejen k získání jiného typu dat, ale i k vytvoření plastičtějšího obrazu, a nikoliv k přímočarým řešením, jako je zvýšení hodinové dotace výuky kvantitativních metod. Navíc již existují práce, které podobný přístup aplikovaly na zkoumání poměrů v akademickém prostředí, a to nejen na zahraničních (viz například Müller 2011), ale i českých univerzitách (viz zejména Stöckelová 2014). Budoucí práce, které by chtěly přispět do současné debaty, by mohly tuto perspektivu použít pro specifický případ českých politologických pracovišť.

Druhým bodem, který by měl být podle mého názoru součástí diskuse nad politikou v ČR, je disciplinární politika. Jak jsem se snažil ukázat výše, text Kofroně a Kruntorádové implicitně staví na určité hierarchii ontologických a epistemologických směrů, stejně jako na – domnívám se, příliš úzkém – chápání toho, co se počítá jako relevantní studium politiky. Stejně tak právě zmiňovaný průzkum Kouby, Císaře a Navrátila (2015) ukazuje, že vedoucí politologických kateder označují za hlavní směr pozitivismus (spolu s orientací na instituce a kvalitativní studie).

Otázky vztahující se k ustanovení těchto hierarchií a toho, co se počítá jako „věda“, by neměly zůstat stranou debaty. Pokud chceme opravdu porozumět současnému stavu politikologie v ČR, je nutné zachytit i tyto disciplinární síly, které vedou k prioritizaci a privilegiaci určitých přístupů a témat a marginalizaci jiných východisek. V návaznosti na to se nabízí podniknout i empirický výzkum, který by se pokusil rozkrýt příčiny a hybné momenty oborové dynamiky v českém prostředí.

Konečně moji kritiku omezeného chápání „společenské relevance“ ze strany Kofroně a Kruntorádové lze zobecnit na volání po kritické reflexi širších mocenských vztahů, v nichž česká politikologie funguje. Tento bod se samozřejmě částečně překrývá s předchozím, zde bych však chtěl více akcentovat společenskou funkci politikologie spíše než disciplinární politiku samu. Jinými slovy, poukazování na mocenskou situovanost (politické) vědy by nás mělo vést nejen k tázání, jak výzkum provádíme, ale i proč a s jakými (politickými) dopady.

Jakkoliv se rozcházím s Kofroněm a Kruntorádovou v tom, co se počítá jako „společensky relevantní výstup“ akademické práce, souhlasím s tím, že politikologové by neměli zůstat uzavřeni v pověstné „věži ze slonoviny“. Pokud ale chceme skutečně prosazovat veřejné angažmá, je nutné vést i debatu o etických aspektech výzkumu a jeho důsledcích. Současná hysterie okolo „uprchlické krize“ více než dostatečně ilustruje, že omezovat se na doporučení pro politické elity jednoduše nestačí a že role sociální vědy by měla spočívat i ve snahách o kultivaci veřejné debaty. Aktivity jako nedávná „Výzva vědců“ by neměly zůstat vně debaty o budoucnosti politikologie v ČR, ale naopak by měly být její integrální součástí.

¹ Tím nechci tvrdit, že vědecká činnost by měla být za všech okolností *vědomě politická*, tj. že by vědkyně a vědci měli ve své akademické práci explicitně sledovat určité politické cíle. Chci pouze říct, že vědecká činnost je politicky a společensky situovaná.

² Viz například feministický směr ve výzkumu mezinárodních vztahů (Ackerly – Stern – True 2006; Enloe 1993, 2000, 2014; Wibben 2015) nebo práce zabývající se sepětím bezpečnostních a identitárních politik (Campbell 1992; Hagmann 2014; Neumann 1999; Puar 2007; Weldes – Laffey – Gusterson – Duvall 1999).

³ Lze se samozřejmě ptát, nakolik řada českých politologických prací skutečně naplňuje kritéria rigorózního pozitivistického výzkumu (v tomto ohledu tedy souhlasím s kritikou Kofroně a Kruntorádové, která se týká nedostatečné metodologické ukotvenosti).

⁴ Jsem si vědom toho, že Mearsheimer postuluje podmínky, za nichž má k tomuto scénáři dojít, nenabízí tedy „přímou“ predikci. Nicméně je stále nutno se ptát, nakolik má taková práce politickou relevanci, když pracuje s podmínkami, které se nenaplnily ani po čtvrt století.

⁵ Efektivní kauzalitu mám na mysli přímý příčinný vztah mezi nezávislou a závislou proměnnou. Řada interpretativních autorů pracuje s jistými typy kauzality, jde však o kauzalitu chápanou mnohem volněji, ve smyslu konstitutivních vztahů nebo „vznikající kauzality“ (*emergent causality*).

Literatura

- Ackerly, Brooke A. – Stern, Maria – True, Jacqui (2006): *Feminist Methodologies for International Relations*. New York: Cambridge University Press.
- Amsler, Sarah S. – Bolsmann, Chris (2012): University ranking as social exclusion. *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 33, No. 2, s. 283–301.
- Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadineeds (2015): *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*. New York: Routledge.
- Booth, Ken (1991): Security and emancipation. *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, s. 313–326.
- Booth, Ken (2008): *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Campbell, David (1992): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cox, Robert (1981): Social Forces, States and World Order: Beyond International Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, s. 126–155.
- Daniel, Jan – Rychnovská, Dagmar (2015): O mapách, moci a marginalizaci: Význam mezinárodní politické sociologie v českém výzkumu zahraniční a bezpečnostní politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 4, s. 58–66.
- Drulák, Petr (2009): Přestaňme dohánět, začněme tvořit! Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 95–109.
- Eberle, Jakub (2015): Obecnost i exkluzivita mezinárodní politické sociologie: Odpověď Janu Danielovi a Dagmar Rychnovské. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 4, s. 49–57.
- Enloe, Cynthia (1993): *The Morning after: Sexual Politics at the End of the Cold War*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2000): *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2014): *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International politics*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. (Gordon, Colin, ed.). New York: Pantheon Books.
- Gaddis, John Lewis (1992): International relations theory and the end of the Cold War. *International Security*, Vol. 17, No. 3, s. 5–58.
- González, Roberto J. (2008): Human terrain. *Anthropology Today*, Vol. 24, No. 1, s. 21–26.
- Guardian (2015): University league tables 2016, <<http://www.theguardian.com/education/ng-interactive/2015/may/25/university-league-tables-2016>>.
- Hagmann, Jonas (2014): *(In) security and the Production of International Relations: The Politics of Securitisation in Europe*. New York: Routledge.
- Harvey, Lee (2008): Rankings of higher education institutions: A critical review. *Quality in Higher Education*, Vol. 14, No. 2, s. 187–207.
- Holzer, Jan – Chytilík, Roman – Pšejja, Pavel – Šindelář, Michal (2009a): O pravidlech polemiky, politické vědě a apriorních představách. *Středoevropské politické studie*, Vol. 11, No. 4, s. 338–342.
- Holzer, Jan – Pšejja, Pavel – Šindelář, Michal – Chytilík, Roman (2009b): Kým a kde se produkuje česká politická věda: Personálně-institucionální analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech. *Středoevropské politické studie*, Vol. 11, No. 2–3, s. 107–132.
- Huysmans, Jef – Aradau, Claudia (2014): Critical methods in International Relations: The politics of techniques, devices and acts. *European Journal of International Relations*, Vol. 20, No. 3, s. 596–619.
- Hynek, Nik – Teti, Andrea (2010): Saving identity from postmodernism? The normalization of constructivism in International Relations. *Contemporary Political Theory*, Vol. 9, No. 2, s. 171–199.
- Johnson, James (2006): Consequences of Positivism: A Pragmatist Assessment. *Comparative Political Studies*, Vol. 39, No. 2, s. 224–252.
- King, Gary – Keohane, Robert – Verba, Sidney (1994): *Designing Social Inquiry*. Princeton: Princeton University Press.
- Kofroň, Jan – Krontorádová, Ilona (2015): Česká cesta metodologického vzdělávání v politické vědě v mezinárodní perspektivě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 50, No. 4, s. 26–48.
- Kouba, Karel – Císař, Ondřej – Navrátil, Jan (2015): The Czech Political Science: A Slow March Towards Relevance? In: Krauz-Mozer, Barbara – Kułakowska, Małgorzata – Borowiec, Piotr – Ścigaj, Paweł (eds.): *Political Science in Europe at the Beginning of the 21st Century*. Kraków: Jagiellonian University Press, s. 63–85.
- Mearsheimer, John J. (1990): Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Vol. 15, No. 1, s. 5–56.
- Müller, Martin (2011): Education and the formation of geopolitical subjects. *International Political Sociology*, Vol. 5, No. 1, s. 1–17.
- Neumann, Iver B. (1999): *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Puar, Jasbir (2007): *Terrorist assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham – London: Duke University Press.
- Rogowski, Ronald (1995): The Role of Theory and Anomaly in Social-Scientific Inference. *American Political Science Review*, Vol. 89, No. 2, s. 467–470.
- Salter, Mark B. – Mutlu, Can E. (2013): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Saxonberg, Steven – Braun, Mats (2009): Více neznamená vždy lépe: Odpověď na článek „Kým a kde se produkuje česká politická věda“. *Středoevropské politické studie*, Vol. 11, No. 4, s. 329–337.
- Shively, W. Phillips (1995): Review of Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Social Research. *Journal of Politics*, Vol. 57, s. 1192–1194.
- Schneider, Gerald – Gleditsch, Nils Petter – Carey, Sabine C. (2010): Exploring the past, anticipating the future: A symposium. *International Studies Review*, Vol. 12, No. 1, s. 1–7.

- Schwartz-Shea, Peregrine (2006): Judging Quality: Evaluative Criteria and Epistemic Communities. In: Yanow, Dvora – Schwartz-Shea, Peregrine (eds.): *Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*. New York: M. E. Sharpe, s. 89–114.
- Solomon, Ty (2015): *The Politics of Subjectivity in American Foreign Policy Discourses*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Steinmetz, George (2005): *The Politics of Method in the Human Sciences: Positivism and Its Epistemological Others*. Durham – London: Duke University Press.
- Stöckelová, Tereza (2014): Power at the Interfaces: The Contested Orderings of Academic Presents and Futures in a Social Science Department. *Higher Education Policy*, Vol. 27, No. 4, s. 435–451.
- Stöckelová, Tereza – Linková, Marcela (2006): Věda jako kolektivní experiment. In: Čada, Karel – Červinková, Alice – Linková, Marcela – Řeháčková, Dana – Stöckelová, Tereza (eds.): *Věda jako věc veřejná: Vědní politiky a média*. Prague: Sociologický ústav AV ČR, s. 11–34.
- Szanton, David L. (2004): *The Politics of Knowledge: Area Studies and the Disciplines*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- The Complete University Guide (2016): University Subject Tables 2017, <<http://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/league-tables/rankings?s=politics>>.
- Tickner, J. Ann (1997): You just don't understand: Troubled engagements between feminists and IR theorists. *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 4, s. 611–632.
- Van Rythoven, Eric (2015a): The perils of realist advocacy and the promise of securitization theory: Revisiting the tragedy of the Iraq War debate. *European Journal of International Relations*, Vol. online first.
- Van Rythoven, Eric (2015b): Learning to feel, learning to fear? Emotions, imaginaries, and limits in the politics of securitization. *Security Dialogue*, Vol. 46, No. 5, s. 458–475.
- Wæver, Ole (1998): The sociology of a not so international discipline: American and European developments in international relations. *International organization*, Vol. 52, No. 4, s. 687–727.
- Wedeen, Lisa (2007): Scientific Knowledge, Liberalism and Empire: American Political Science in the Modern Middle East. *Social Science Research Council*.
- Wedeen, Lisa (2009): Ethnography as Interpretative Enterprise. In: Schatz, Edward (ed.): *Political Ethnography: What Immersion Contributes to the Study of Power*. Chicago – London: University of Chicago Press, s. 75–94.
- Weldes, Jutta – Laffey, Mark – Gusterson, Hugh – Duvall, Raymondeds (1999): *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wibben, Annicked (2015): *Researching War: Feminist Methods, Ethics and Politics*. New York: Routledge.
- Wyn Jones, Richard (1999): *Security, Strategy and Critical Theory*. Colorado: Lynne Rienner Publications.
- Zambenardi, Lorenzo (2015): Politics is too important to be left to political scientists: A critique of the theory-policy nexus in International Relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 22, No. 1, s. 3–23.

Poznámka

Rád bych poděkoval Vítu Benešovi, dvěma anonymním recenzentům, Ondřeji Ditrychovi, Janu Danielovi a Doře Moravské za komentáře k předchozím verzím tohoto článku. Text vznikl v rámci projektu Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze č. 544214 – „Sionistická governmentalita a formování subjektu: Případ izraelských vojáků“.